

Suuria ja pieniä kysymyksiä tutkimuksen teosta ja ymmärtämisestä

■ KAARINA AITAMURTO

Pilgrimage of life. Studies in honour of professor René Gothóni.
Toim. Riku Hämäläinen, Heikki Pesonen, Mari Rahkala ja Tuula Sakaranaho. Suomen Tiedeseura ja Helsingin yliopisto 2010.

Parhaimmillaan juhlakirjat täyttävät kaksi tehtävää. Ensinnäkin, ne tarjoavat tieteellisesti merkittävää keskustelua. Toiseksi, ne eivät ole vain kasa irrallisiksi jääviä artikkeleita vaan kuvastavat luontevas-ti meritoituneen tutkijan vaikutusta hänen omaan tutkimusalaansa ja muiden työhön. Helsingin yliopiston uskontotieteen professorin René Gothónin 60-vuotisjuhlakirja *Pilgrimage of life* onnistuu molemmissa suhteissa varsin hyvin. Kirjoittajina on laaja kirjo Gothónin kollegoita, ystäviä ja entisiä oppilaita. Osa näistä on jo omalla alallaan merkittävän aseman saavuttaneita tutkijoita, osa on vasta tutkijanuraansa alussa. Kirjoittajat edustavat myös useita eri tieteenaloja ja tuovat näin kirjaan näkökulmien rikkautta. (Erityisesti tästä syystä kirjoittajien lyhyt esitely olisi ollut paikallaan.) Huolimatta siitä, että kirjoittajien lukui-

suus väistämättä tekee kirjasta hie-
man epätasaisen, on ratkaisu var-
sin onnistunut. Artikkelit luovat
monipuolisen kuvan käsiteltävistä
aiheista ja samalla kuvaavat, miten
erilaisiin keskusteluihin Gothónin
vaikutus hänen oman tutkimuk-
sensa tai hänen ohjaamiensa tutki-
joiden kautta ulottuu.

Julkaisun nimi viittaa sekä Got-
hónin tutkimusaiheeseen, pyhiin-
vaellukseen, että myös laajem-
paan ymmärtämisen ja oppimi-
sen teemaan, jolla on merkittävä
asema niin Gothónin tuotannossa
kuin useissa kirjan artikkeleissa-
kin. Kirjan aloittaa kaksi pientä ar-
tikkelia, joissa Gothónin vaimo ja
kollega Raili Gothóni raottaa pro-
fessorin henkilökohtaista puolta ja
Nils G. Holm kuvaa Gothónin tut-
kimusuraa. Kirjan pääosan muo-
dostaa kuitenkin kolme osiota, jot-
ka kulkevat laajemmasta, teoret-
tisesta pohdinnasta pienempään
ja konkreettiseen tutkimuskohtee-
seen. Ensimmäinen osio käsittelee
otsikkonsa mukaan ymmärtämistä
keskittyen ennen kaikkea herme-
neutiikan perinteeseen, seuraava
etnografista tutkimusta ja kolmas
professori Gothónin omaa erikois-
alaa, pyhiinvaellusta ja luostareita.

Hermeneutiikkaa käsittelevä
luku on kirjan tasaisin osa. Se myös
onnistuu parhaiten pitämään käsi-
teltävän teeman ja kysymykset ar-
tikkelien läpi kulkevana punaise-
na lankana huolimatta lähestymis-
tapojen moninaisuudesta. Osion
aloittaa kaksi teoreettista artikke-
lia jotka täydentävät toisiaan mai-
niosti. Jean Grondin on herme-
neuttisen tutkimuksen keskeisiä
teoreetikoita ja hänen artikkelinsa
hermeneutiikan historiasta onkin
yksi kirjan antoisimmista. Gron-
din käy tiivistetyssä muodossa läpi

hermeneutiikan keskeiset vaiheet
ja piirteet tinkimättä analyttises-
ta otteesta. Artikkelin on myös luet-
tavissa humanistisen lähestymis-
tavan tai jopa humanististen tietei-
den puolustuspuheenvuorona, jo-
ka argumentoi vakuuttavasti, miksi
tulkintaan ja subjektiivisuuteen pe-
rustuvien ihmistieteiden on turha
pyrkä muuttamaan eksaktimpien
tieteiden kaltaisiksi.

Grondin liikkuu lähinnä filo-
sofian ja fenomenologian kentässä
eikä varsinaisesti linkitä keskuste-
luun yhteiskuntatieteissä viime
vuosikymmeninä käytyyn keskus-
teluun tiedon paikantuneisuudes-
ta. Kiinnostavaa kuitenkin on, mit-
ten ajankohtaisilta näyttävät jo her-
meneutiikan klassikkojen keskus-
telu tutkimuksen subjektiivisuuden
tiedostamisesta. Hermeneutiikka
osoittaa, miten tämän tiedostami-
sen ei tarvitse johtaa täydelliseen re-
lativistiseen umpikujaan, vaan sub-
jektiivisuuden voi kääntää tutki-
muksen eduksi, kun ymmärtämi-
sen prosessi ja reunaehdot avataan.

Hermeneutiikan kehitystä kä-
sittelevää artikkelia seuraa Tarmo
Kunnaksen analyysi Heideggerin ja
Gadamerin hermeneutiikan erois-
ta ja yhtäläisyyksistä. Kunnas suh-
teuttaa näiden kahden ajattelijan
näkemyseroja myös historialliseen
kontekstiinsa löytäen näin kiintois-
ia uusia näkökulmia. Esille kan-
nattaa nostaa esimerkiksi hänen
huomionsa siitä, miten konservati-
ivisena pidetyn Heideggerin aja-
tukset loivat pohjaa ranskalaiselle
struktuurismille, yhdysvaltalaisel-
le postmodernismille ja dekon-
struktionismille, joihin nähden taas
niiden aikalaisena Gadamer otti
varsin kriittisen kannan.

Näiden puhtaan teoreettisten
artikkelien jälkeen ymmärtämisen

tematiikkaan pureudutaan empii-
risten tutkimuskohteiden kaut-
ta. Elisa Heinämäen ja Aleksandra
Bergholmin artikkelit pohtivat ym-
märtämisen ja tulkinnan proble-
matiikkaan kahden hyvin erityypp-
pisen kirjallisen materiaalin pohjal-
ta. Heinämäki analysoi ranskalai-
sen kirjailijan ja filosofin Georges
Bataillen tarinaa ”Madam Edwar-
da”, Bergholm puolestaan keskiai-
kaisia irlantilaisia tekstejä. Artik-
kelit eivät ole suorassa dialogises-
sa suhteessa, mutta äärimmäisen
kiinnostavalla tavalla ne käsitte-
levät osin samoja tekstien tulkin-
taan liittyviä ikuisuusksymyksiä
ja uusimpia teoreettisia keskuste-
luja kahden hyvin erilaisen mate-
riaalin pohjalta. Heinämäen ma-
teriaali asettaa hänen analyysin-
sa luontevasti osaksi kirjallisuuden
tutkimuksen pohdintaa tekijyy-
destä, luennan subjektiivisuudesta
ja tulkinnan perusteista. Berghol-
min materiaalissa puolestaan his-
toriantutkimukselliset kysymykset
tekstien synnystä, kontekstista ja
anakronistisuuden vaaroista ovat
ohittamattomia. Näiden tutkimus-
perinteiden sisällä, ja osin myös ni-
iden ulkopuolella, molemmat tut-
kijat onnistuvat löytämään tuorei-
ta kysymyksiä ja lähestymistapoja.

Kirjan kauneimpiin artikkelei-
hin kuuluu Teuvo Laitilan teksti su-
filaisen mystikon, Jalal ad-Din Ru-
min ajattelusta. Laitila yhdistää ym-
märtämiseen liittyvän abstraktin
filosofian henkilökohtaiseen, koke-
mukselliseen tasoon. Laitilan artik-
keli on rakenteellisesti eheä koko-
naisuus, mutta kiehtovinta siinä on
tapa, jolla Laitila esittää kokemuksen
”pienestä” näkökulmasta äärim-
mäisen relevantteja huomioita tie-
teellisen tulkinnan peruslähtökoh-
tien ja arviointikriteerien suhteen.

Etnografista tutkimusta käsittelevä osio jää hieman hajanaiseksi johtuen tämän lähestymistavan laajuudesta. Se on silti varsin nautittavaa luettavaa ja joukossa on useita helmiä. Gothónin näkemykset erityisesti rituaalien tutkintaan tulevat esiin monessa artikkelissa, mutta tarkemmin hänen etnografiaan liittyvää työtään käsitellään Simon Colemanin analyysissa, joka vuoropuheluttaa Gothónin ja Victor ja Edith Turnerin etnografisia tutkimuksia. Terhi Utraisen pohdii etiikan ja ruumiillisuuden merkitystä etnografian kirjoittamisessa. Hän peilaa omia saattohoitopotilaiden parissa tehdyn kenttätöiden kokemuksiin tutkimuksen teon etiikasta käytyihin viimeisiin keskusteluihin.

Luvun kautta tulee selvästi ilmi, miten monella tavoin etnografinen tutkimus voidaan mieltää ja miten erityyppisiin teoreettisiin ja metodologisiin keskusteluihin etnografista tutkimusta sovelletaan. Mira Karjalaisen artikkeli käsittelee suljetussa yhteisössä tehtävän kenttätöiden haasteita hänen tankkerilaisvoissa tekemänsä tutkimuksen perusteella. Riku Hämäläinen selvittää Amerikan alkuperäisväestön hikoilumajan (*sweat bath*) alkupeleistä merkitystä ja käyttötapaa erilaisten rituaaliteorioiden valossa. Hämäläinen toteaa, että alun perin hikoilumaja oli osa muita rituaaleja, välivaihe, jonka merkitys siirtyi pyhän alueelle ja siitä pois. Tom Sjöblom analysoi käärmien merkitystä evoluutiopsykologian ja kognitiivisen teorioiden avulla. Sjöblom huomauttaa, että Raamatun paratiisin käärmien samastaminen paholaiseen on vasta myöhempi tulkinta. Käärmeiden pelko on ihmiselle laajittuva, luon-

teenomainen vaisto, ja siksi käärme on ollut Sjöblomin mukaan tehokas hahmo valpastuttamaan lukijan.

Ajankohtaisia ja jopa poliittisia teemoja käsitellään Marja-Leena Heikkilä-Hornin artikkelissa buddhalaisen munkkien vaikutuksesta Thaimaan poliittiseen elämään ja Nora Ahlbergin kuvauksessa ympärileikattujen naisten kokemuksista pohjoismaisessa terveydenhuollossa. Ahlberg tuo esiin, miten lääkäriä käynti ja korjaava leikkaus nostaa ympärileikatuissa naisissa usein pintaan aiempia, tuskallisia kokemuksia. Ahlbergin artikkeli on loistava esimerkki siitä, miten tutkimus voi olla yhtä aikaa sekä tieteellisesti että yhteiskunnallisesti merkittävää.

Pohjoisen etnografiaa käsittelevät artikkelit tuottavat hienoisia pettymyksiä, etenkin koska tämä ala on perinteisesti ollut suomalaisen antropologisen tutkimuksen eturivissä. Synnä saattaa olla artikkeleille asetetut rajat. Juha Pentikäisen teksti antaa voimakkaan kuvan sekä Pentikäisen aiheen omakohtaisesta tuntemuksesta että poliittisesta merkityksestä, muttei ehdi kunnolla pureutumaan siihen, millä tavoin pohjoisen etnografia voidaan määritellä erityiseksi metodiksi. Risto Pulkkisen artikkeli olisi puolestaan hyötynyt käytetyn materiaalin tarkemmasta esittelystä, jolloin argumentit olisi voinut myös selkeämmin paikantaa ajalliseen ja maantieteelliseen kontekstiin.

Pyhiinvaellusta ja luostareita käsittelevässä osiossa painopiste on ortodoksisessa perinteessä, ja mukana on kirjoittajia myös ortodoksisen kirkon sisältä, kuten Helsingin metropoliitta isä Ambrosius

ja Diokleian metropoliitta Kallistos Ware. Näkökulmien vaihtelu toimii tässä hyvin. Useat luvun tutkijat pohtivat kysymystä siitä, mitä ihmisille merkitsee pyhiinvaelluksen teko tai luostariin meno. Isä Ambrosius puolestaan kirjoittaa suoraan oman kokemuksensa perusteella, mitä kirkkoon tulevat ihmiset konkreettisesti etsivät kirkosta ja uskonnosta.

Ortodoksisista luostarilaitosta ja pyhiinvaellusta käsittelevissä artikkeleissa historia ja nykypäivän konteksti vaihtelevat ja kietoutuvat toisiinsa mielenkiintoisella tavalla. Ismo Pellikka ja Graham Speake valottavat Athoksen merkitystä venäläiselle ortodoksisuudelle ja venäläisten osuutta pyhän Athoksen historiassa. Mari Rahkala purkaa käsitystä pyhiinvaelluksesta erillisenä kokemuksena osoittamalla, miten luostareissa vierailevat kreikkalaiset naiset kokevat pyhiinvaelluksen jatkuvaksi ja erottamattomaksi osaksi elämäänsä. Grigorios-Chrysostomos Tympas puolestaan pohtii miten psyyken muutokset modernissa maailmassa vaikuttavat luostarilaitokseen ja kannustaa tutkimusta tarttumaan juuri tähän luostarilaitoksen pysyvyyden ja sosiaalisen kontekstin väliseen dynamiikkaan.

Mitra Härkönen analysoi artikkelissaan Tiibetin buddhalaisuuden soteriologiaa käsityksiä sekä etenkin individualismin ja kollektivismien teemoja luostariin vetäytymisessä ja luostarielämässä. Härkönen toteaa, että vaikka uskonnon harjoitus ja munkiksi tai nunnaksi ryhtyminen ovat pitkälti yksilön omaan valaistumiseen tähtäviä tekoja, liittyy niihin tiibetiläisessä ajattelussa myös vahva yhteisöllinen aspekti, joka ilmenee sekä

uskonnollisessa opissa että munkkien ja nunnien arkipäivän toiminnassa. Toimittajilta loistava valinta kirjan päättäväksi luvuksi on Heikki Pesosen oivaltava artikkeli nunnien ja luostarien representaatioista läntisissä elokuviissa, joka lisää jälleen yhden näkökulman luvun kollaasiin luostarilaitoksen tutkimuksesta.

Kirja tulee epäilemättä löytämään paikkansa niiden lukijoiden keskuudessa, joiden tutkimus liittyy kirjan painopisteisiin, kuten esimerkiksi hermeneutiikkaan tai pyhiinvaellukseen. Teos toimii kuitenkin myös yleistajuisena lukemistona uskontotieteellisestä tutkimuksesta kiinnostuneille. Artikkelit eivät ole ylettömän pitkiä, mikä sopii hyvin tämän tapaiseen kirjaan: näin myös lukija, joka ei ole erikoistunut juuri käsiteltävään aiheeseen jaksaa pysyä kiinnostuneena. Artikkelien aiheiden ja lähestymistapojen kirjo tarjoaa miellyttävää vaihtelua, mutta niiden välillä voi myös hahmottaa ajatuksia herättäviä yhteyksiä.

Kirjoittaja toimii tohtorikoulutettavana Aleksanteri-instituutissa.

Kuvitteellista objektiivisuuden historiaa

■ JOUNI-MATTI KUUKKANEN

Lorraine Daston ja Peter Galison, *Objectivity*. New York: Zone Books 2007.

Objectivity on kirja, jota ei voi kevyesti sivuuttaa, sillä sen ovat tuottaneet kaksi tieteen tutkimuksen raskassarjalaista, Lorraine Daston

ja Peter Galison. Daston on Berliinin Max Planck -tutkimusinstituutin toiminnanjohtaja ja ollut vierailevana professorina useissa yliopistoissa Euroopassa ja Yhdysvalloissa. Galison on tieteenhistorian professori Harvardin yliopistossa. Mutta kyseessä on myös painava kirja sisältönsä puolesta, joka tulee jättämään jälkensä tieteen tutkimuksen kentälle.¹

Objektiivisuuden käsitteestä on kirjoitettu ja sitä on yritetty määritellä lukemattomissa (erityisesti filosofian) kirjoissa. Dastonin ja Galisonin teos eroaa kuitenkin kaikista edeltäjistään. Kirjoittajien lähtökohta on, että objektiivisuudella, kuten muillakin epistemologisilla määreillä, on historia. Erityiseksi kirjan tekee se, että Daston ja Galison kertovat episteemisten hyveiden (*epistemic virtue*) historian tieteessä kuvien avulla. Kymmenet visuaaliset havainnollistumat muodostavat kirjan historiallisen punaisen langan. Eri tavat tuottaa visuaalisia esityksiä luonnosta kertovat epistemologisten käsitysten muutoksista ja toisinaan myös selettävät näitä käsitysmuutoksia.

Daston ja Galisonin pontimena on ajatus, että objektiivisuus ei ole aina luonnehtinut tiedettä, eikä se ole välttämätöntä tieteelle. Nykyisin objektiivisuus on kuitenkin lähes synonyyminen tieteellisyyden kanssa. Kirjoittajat kysyvät ja haluavat selvittää, miten tähän tilanteeseen on päädytty.

Yleisimmällä tasolla objektiivisuus tarkoittaa subjektiivisuuden tai subjektin eli näkijän tai kokijan kieltämistä tai alistamista. Objek-

1 Ymmärrän tieteen tutkimuksen laajasti, jolloin se sisältää tieteen sosiologisen, historiallisen ja filosofisen tutkimuksen.

tiivisuudella tavoitellaan tietoa lukomaailmasta, joka on vapaa tiedostajasta ja hänen käsityksistään, toiveistaan ja ennakkoluuloistaan. Se on eräänlaista ”sokean näköä”, joka ei sisällä minkäänlaisia tulintoja tai päättelyjä.

Kirjoittavat kertovat tarinansa kolmen episteemiseen hyveen kautta, jotka ovat eri aikakausilla määrittäneet luonnontutkimuksen käytäntöä: luonnon totuus (*truth-to-nature*), mekaaninen objektiivisuus (*mechanical objectivity*) ja harjaantunut tulkinta (*trained judgement*). Niille on varattu kullekin oma lukunsa kirjassa. Tämän lisäksi kirjoittajat esittelevät neljäntenä episteemisenä hyveenä rakenteellisen objektiivisuuden (*structural objectivity*) sekä spekuloiivat viimeisessä luvussa viimeisimpien virtausten merkityksestä episteemisten hyveiden historiassa. Yksi pääluke johdannon lisäksi käsittelee subjektin tai henkilön käsitettä tieteessä. Kolme päähyvettä seuraavat historiassa toisiaan tiedettä hallitsevina arvoina, vaikka kirjoittajat korostavat, että kyseessä ei ole mikään aukoton toistensa sulkeva kausaaliketju, vaan eri episteemiset hyveet ovat myös eläneet rinnakkain tieteen tekijöiden käytännöissä. Ne ovat tulleet aluksi esiin vain siellä täällä ja vasta myöhemmin valloittaneet lumivyöryn tavoin koko tieteen. Olennaista on, että episteemiset hyveet eivät määritä vain tiettyä tapaa kuvata ja tulkita luontoa, vaan ne ovat osa kokonaista elämäntapaa, joka voi sisältää ohjeita laboratoriomuistiinpanojen tekemisestä tai kuvien käsittelystä, näkemyksen työnjaosta, käsityksiä tieteen tekijän aktiivisuudesta, aloitteita koulutuksen ja julkaisusarjojen perustamisesta ja